
GEOGRAFICKÝ ČASOPIS

46

1994

3

*Ema Mišúnová **

PRIESTOROVÝ MODEL ZÁJAZDOVÉHO CESTOVNÉHO RUCHU

Ema Mišúnová: Spatial model of trip tourism. Geogr. čas., 46, 1994, 3, 4 figs., 8 refs.

Transformation of our country to the market economy caused the participation of the population on the trip tourism. Trip tourism is one of the least studied forms of tourism. The result of interactions of localizing, realizing and selecting assumptions of trip tourism involves high mobility of its participants recognizing motive of their participation in tourism and the short-term stay in one place. Places of tourism - accepting centres together with material and technical basis form one of the poles of space model of trip tourism. Another pole is formed by the places of permanent stay of the tourists - sending centres. The paper presents classification of accepting and sending centres of trip tourism and their space arranging.

Key words: spatial model of trip tourism, accepting and sending centres of trip tourism, main routes of the trip tourism of the 1st order, transit routes of the trip tourism.

V súčasných zmenených sociálno-ekonomických podmienkach sa cestovný ruch stal perspektívnou oblasťou rozvoja nášho hospodárstva a zároveň je významnou šancou pre rozvoj Slovenska. V roku 1992 navštívilo Slovenskú republiku 15,7 miliónov ľudí. Devízové príjmy Slovenska z aktívneho zahraničného cestovného ruchu boli v roku 1992 vo výške 213 mil. dolárov. Je to síce viac ako v roku 1990 (70 miliónov dolárov) i v roku 1991 (135 miliónov dolárov), avšak oproti našim potenciálnym možnostiam je to stále veľmi málo. Odborníci z turizmu hovoria, že Slovensko by mohlo perspektívne získať z cestovného ruchu až 3 miliardy dolárov ročne (Hospodárske noviny, 1993).

* Národohospodárska fakulta, Ekonomická univerzita, Dolnozemska cesta 1, 852 19 Bratislava

V uznesení vlády SR č. 862 zo 17. novembra 1992 o stratégii oživenia hospodárskeho vývoja Slovenskej republiky sa stanovili viaceré opatrenia zamerané hlavne na zabezpečenie štátnej propagácie cestovného ruchu SR a informačných služieb jeho účastníkom, modernizáciu, rekonštrukciu a dobudovanie súčasnej materiálno-technickej základne, skvalitnenie a dobudovanie technickej infraštruktúry, na kvalitu poskytovaných služieb a ochranu spotrebiteľa a regionálnu koordináciu rozvoja cestovného ruchu.

Jedna z foriem cestovného ruchu, ktorá môže v blízkej budúcnosti značne participovať na cestovnom ruchu Slovenskej republiky je zájazdový cestovný ruch. Jeho rozvoj podmieňuje pestrý historický vývoj nášho územia s bohatým fondom kultúrno-historických pamiatok a atraktívnym prírodným prostredím.

Podľa P. Mariota (1983) základnou črtou cestovného ruchu je odlišný charakter miesta trvalého pobytu účastníkov cestovného ruchu (vysielacieho strediska cestovného ruchu) a miesta, resp. územia, v ktorom sa účastník stáva subjektom cestovného ruchu (prijímacieho strediska cestovného ruchu). Táto ústredná charakteristika všetkých druhov cestovného ruchu je nositeľom priestorových vzťahov celej tematiky a platí aj pre zájazdový cestovný ruch. V záujme syntetického vyjadrenia predpokladov cestovného ruchu nestačí preto hodnotiť iba činitele, ktoré cestovný ruch priamo vyvolávajú, resp. územné celky, v ktorých sa realizuje, ale zároveň je potrebné venovať dostatočnú pozornosť analýze stredísk odkiaľ účastníci cestovného ruchu prichádzajú. Intenzita účasti obyvateľov na rôznych formách cestovného ruchu je preto výsledkom súbežného pôsobenia sociálnych, demografických, urbanizačných a sociologických činiteľov.

I PÓLY ZÁJAZDOVÉHO CESTOVNÉHO RUCHU

Zájazdový cestovný ruch je jednou z foriem krátkodobého cestovného ruchu. V jeho definícii sa zdôrazňuje vysoká mobilita účastníkov, poznávací motív účasti a krátkodobý pobyt jeho účastníkov na jednom mieste. Jedným z pólův zájazdového cestovného ruchu sú miesta jeho výskytu, ktorých vznik podmienila prítomnosť prírodných a kultúrno-spoločenských predpokladov.

V porovnaní so stacionárnym cestovným ruchom majú prírodné predpoklady pri podnecovaní vzniku zájazdového cestovného ruchu rozdielnu úlohu. V zájazdovom cestovnom ruchu sú najatraktívnejšie tie prírodné predpoklady, ktoré vyvolávajú silné emócie účastníkov. Z geomorfologických kritérií hodnotenia reliéfu je zvlášť dôležité hodnotenie základnej fyziognómie makroforiem a skulptúry reliéfu. Tento druh charakteristík predstavujú jednak bodové javy (jaskyne, priepasti, osamelé bralá a pod.), ale zároveň plošné javy (krasové planiny, kaňony, doliny, tiesňany, oblasti s glaciálnym reliéfom a pod.). Najatraktívnejšie prírodné predpoklady zájazdového cestovného ruchu podmieňujú intenzívnu návštevnosť v menších priestorových dimenziách a sú väčšmi charakterizované bodovým výskytom atraktivít (Mišúnová 1988a).

Kultúrno-spoločenské predpoklady majú jednak bodový výskyt (hrady a zámky, zrúcaniny, kláštory a pod.), prípadne sa koncentrujú v sídlach, ktoré na základe ich hodnotenia majú rôzny stupeň atraktívnosti. Pestrá štruktúra kultúrno-spoločenských predpokladov zájazdového cestovného ruchu dovoľuje ich klasifikáciu do 3 skupín:

- a) kultúrne pamiatky:

- umelecko-historické pamiatky: hrady, zámky, zrúcaniny, sakrálne objekty (kostoly, kláštory, kaplnky, rotundy a i.), ako aj súbory umeleckých pamiatok v mestských pamiatkových rezerváciách,

- národno-historické pamiatky: pamätníky, pomníky, pamätne miesta, pamätne tabule, cintoríny a pod.,

- ľudová architektúra: in situ alebo v skanzenoch (drevenice, senníky, drevené zvonice a kostolíky a pod.),

- archeologické lokality,

- technické pamiatky: mlyny, hámre, šachty, klopačky a pod.

b) kultúrno-spoločenské zariadenia:

- múzeá a pamätne izby,

- galérie;

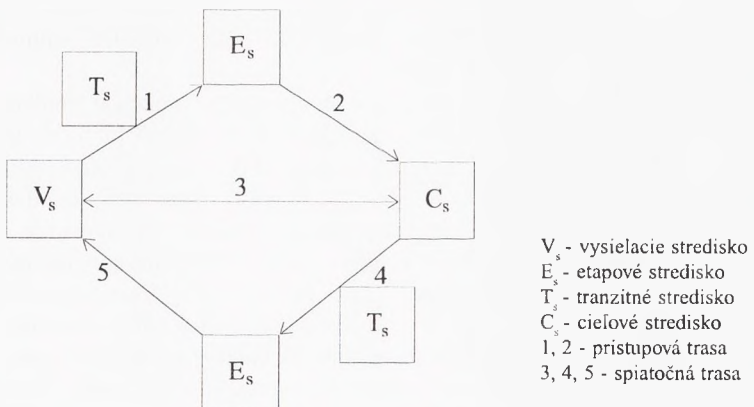
c) kultúrno-spoločenské podujatia:

- folklórne slávnosti,

- výstavy a veľtrhy,

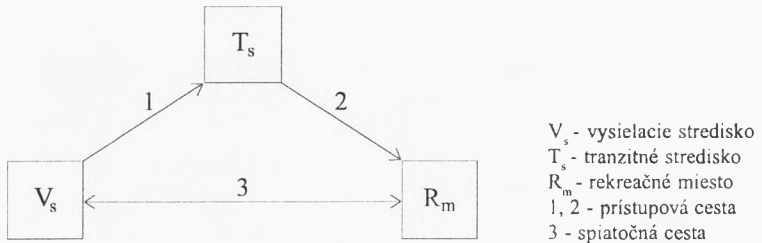
- významné športové podujatia.

Keď vychádzame z priestorového modelu cestovného ruchu podľa P. Mariota (1983), dospejeme k názoru, že komplexné hodnotenie predpokladov zájazdového cestovného ruchu umožňuje určiť lokality, v ktorých možno očakávať prítomnosť zájazdového cestovného ruchu. V súvislosti s funkčným prístupom k ich hodnoteniu sa dá určiť úloha týchto lokalít, prípadne stredísk v zájazdovom cestovnom ruchu. Chorologický prístup k ich hodnoteniu dovoľuje stanoviť priestorové dimenzie ich atraktivít, ich funkcie a rozmery ich gravitačného zázemia. Preto možno priestorový model zájazdového cestovného ruchu definovať ako vzťah medzi dvoma pólmi - prijímacím a vysielacím strediskom cestovného ruchu. Priestorový model pohybu účastníkov zájazdového cestovného ruchu možno teda znázorniť ako uzavretý okruh s viacerými variantmi možného pohybu. Dĺžku tohto okruhu určuje predovšetkým dĺžka voľného času účastníkov cestovného ruchu. Prístupová trasa často nesplyva s trasou spätičnou.

Obr.1. Model priestorovej štruktúry zájazdového cestovného ruchu (podľa P. Mariota, 1983).

Určité formy krátkodobého zájazdového cestovného ruchu môžu byť súčasťou dlhodobých rekreačných alebo liečebných pobytov. Výskyt dlhodobých pobytov v rámci zájazdového cestovného ruchu je vylúčený vzhľadom na dĺžku pobytu a ciele pobytového - odpočinkového cestovného ruchu. Táto skutočnosť je jedným z kritérií klasifikácie zájazdového cestovného ruchu.

Obr. 2. Model priestorovej štruktúry stacionárneho cestovného ruchu.

Na základe predošlých úvah môžeme ako hlavné kritériá vymedzenia zájazdového cestovného ruchu uviesť:

- kultúrno-vzdelávaciu funkciu, ktorá prispieva k zvyšovaniu vzdelanosti a kultúry účastníkov zájazdov,
- charakter mobility, ktorý nám umožní vylúčiť rekreačné a liečebné pobyty,
- cieľ cestovného ruchu (poznávací, kultúrny, religiózny, športový, špeciálny),
- formy organizovania, ktoré vyčleňujú jednoznačne organizovaný cestovný ruch,
- obdobie voľného času, ktoré vylúči dovolenkový a liečebný pobyt a spektrum výskumov zúži na víkendový a každodenný cestovný ruch,
- miesto bydliska účastníkov, ktoré vymedzuje domáci a zahraničný zájazdový cestovný ruch.

V geografickej literatúre (Mariot 1983) sa pod pojmom stredisko cestovného ruchu zväčša chápe najnižšia administratívna územná jednotka - obec. Typizácia stredísk cestovného ruchu má viacero variant, a to v závislosti od stanovených kritérií. Môžeme preto rozlišovať strediská cestovného ruchu administratívno-priemyselné, kultúrno-historické, kúpeľné, religiózne, rekreačné a pod.

V príspevku E. Mišúnovej (1990) sme ako kritérium typizácie stredísk zájazdového cestovného ruchu zvolili komunikačnú funkciu obce, na základe ktorej rozlišujeme vysielacie (východiskové, nástupné), tranzitné (etapové) a prijímacie (cieľové) strediská cestovného ruchu. Prijímacie stredisko zájazdového cestovného ruchu je miesto, resp. územie, v ktorom sa účastník stáva subjektom cestovného ruchu. Väčšinou ide o cieľové miesta (lokality) alebo cieľové strediská cestovného ruchu. V stacionárnom cestovnom ruchu je termín lokalita definovaný ako miesto, v ktorom sa vyskytujú zariadenia materiálno-technickej základne cestovného ruchu. Keďže požiadavky účastníkov zájazdového cestovného ruchu na vybavenosť zariadeniami materiálno-technickej základne sú podstatne menšie ako u rekreatantov, nemožno s danou definíciou stotožniť. Za lokalitu cestovného ruchu preto považujeme takú lokalitu, v ktorej sa nachádzajú prírodné predpoklady (jaskyne, kaňony, tiesňavy, krasové planiny a i.), prípadne kultúrno-spoločenské predpoklady (hra-

dy, zámky, zrúcaniny, sakrálne pamiatky, pamätné miesta a pod.) cestovného ruchu cesloštátneho a regionálneho významu. Typickými prijímacími lokalitami zájazdového cestovného ruchu sú jaskyne a hradné zrúcaniny.

Vysielacie stredisko definujeme ako miesto trvalého pobytu účastníkov cestovného ruchu. Zatiaľ čo účasť obyvateľov na zájazdovom cestovnom ruchu závisí priamo od sociálnych, demografických, urbanizačných a sociologických podmienok, závislosť prijímacích stredísk je priamo úmerná atraktivite objektov cestovného ruchu. Výskyt prijímacích stredísk mimo oblastí cestovného ruchu je ojedinelá.

Tretou skupinou stredísk priestorového modelu zájazdového cestovného ruchu sú strediská, ktoré plnia súčasne obe funkcie - funkciu prijímacieho a vysielacieho strediska. Vo väčšine prípadov ide o sídla s veľkým počtom obyvateľov, ktoré disponujú atraktívnymi kultúrno-historickými pamiatkami a spoločenskými, prípadne športovými podujatiami. Tieto sídla tiež značnou časťou participujú na ponuke pobytov a zájazdov pre účastníkov cestovného ruchu.

2 PRIESTOROVÝ MODEL ZÁJAZDOVÉHO CESTOVNÉHO RUCHU SLOVENSKA

Na území Slovenska sú prijímacie strediská zájazdového cestovného ruchu usporiadané do relatívne usporiadanej siete (obr. 3). Napriek tomu, že táto sieť je v niektorých častiach študovaného územia hustejšia, pestré funkčné zastúpenie jej prvkov neumožňuje vyčleniť územné kompaktné funkčné oblasti. Usporiadanie prijímacích stredísk však dovoľuje všimnúť si celú sieť z aspektu priestorového modelu zájazdového cestovného ruchu a na tomto základe poukázať na rozličné potenciálne možnosti jednotlivých častí študovaného územia.

V súvislosti s takouto orientáciou charakteru prijímacích stredísk zájazdového cestovného ruchu možno pohľad na potenciálne možnosti rozvoja cestovného ruchu transformovať do priebehu a klasifikovania hlavných osí, ktoré v aplikovanom zmysle predstavujú základné trasy pohybu účastníkov zájazdového cestovného ruchu a v modelovej štruktúre základné vzťahové relácie medzi jednotlivými prvkami modelu zájazdového cestovného ruchu. Vlastnosťou týchto osí (trás) je schopnosť koncentrovať účastníkov zájazdového cestovného ruchu v rámci širšieho územia. Táto vlastnosť vyplýva z toho, že sú optimálnymi spojnicami vysielacích a prijímacích stredísk cestovného ruchu. Význam jednotlivých trás závisí od prvkov siete, ktoré spájajú.

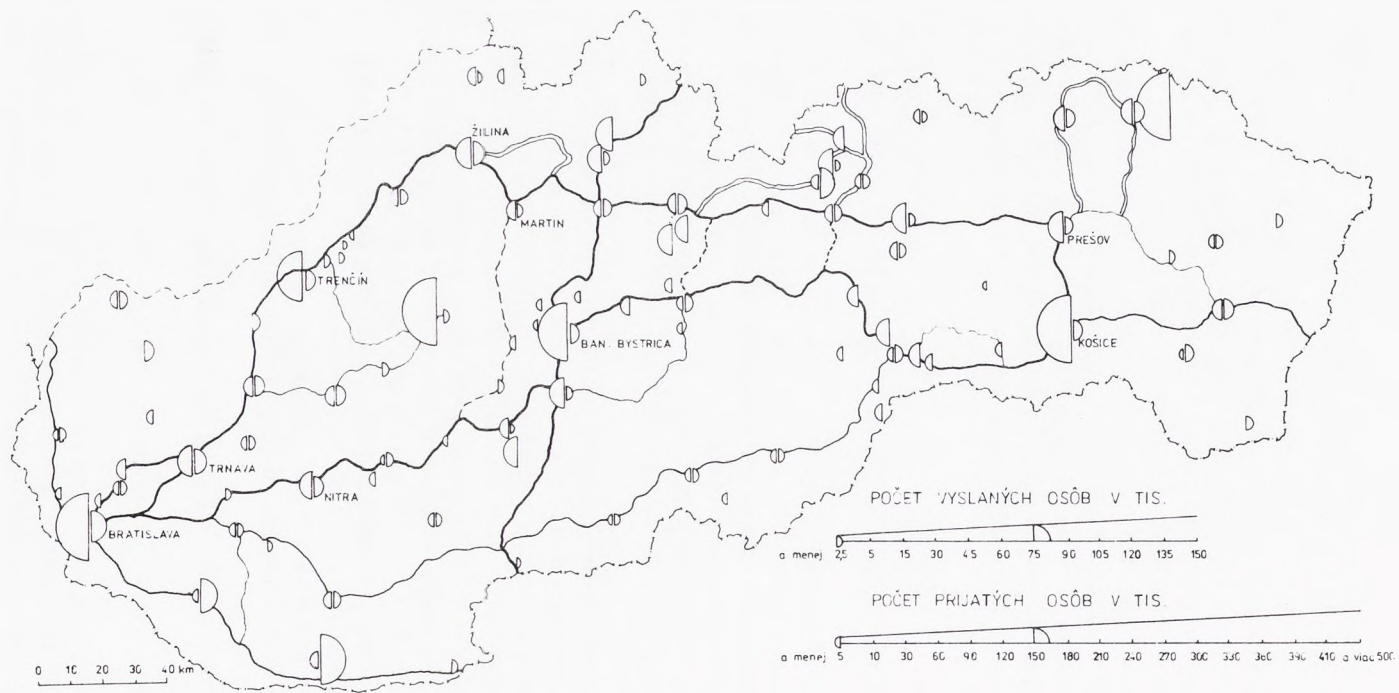
Spojnice prijímacích stredísk I. rádu - hlavné trasy:

A₁ - Bratislava - Trnava - Piešťany - Trenčín - Žilina - Ružomberok - Poprad - Prešov - Košice,

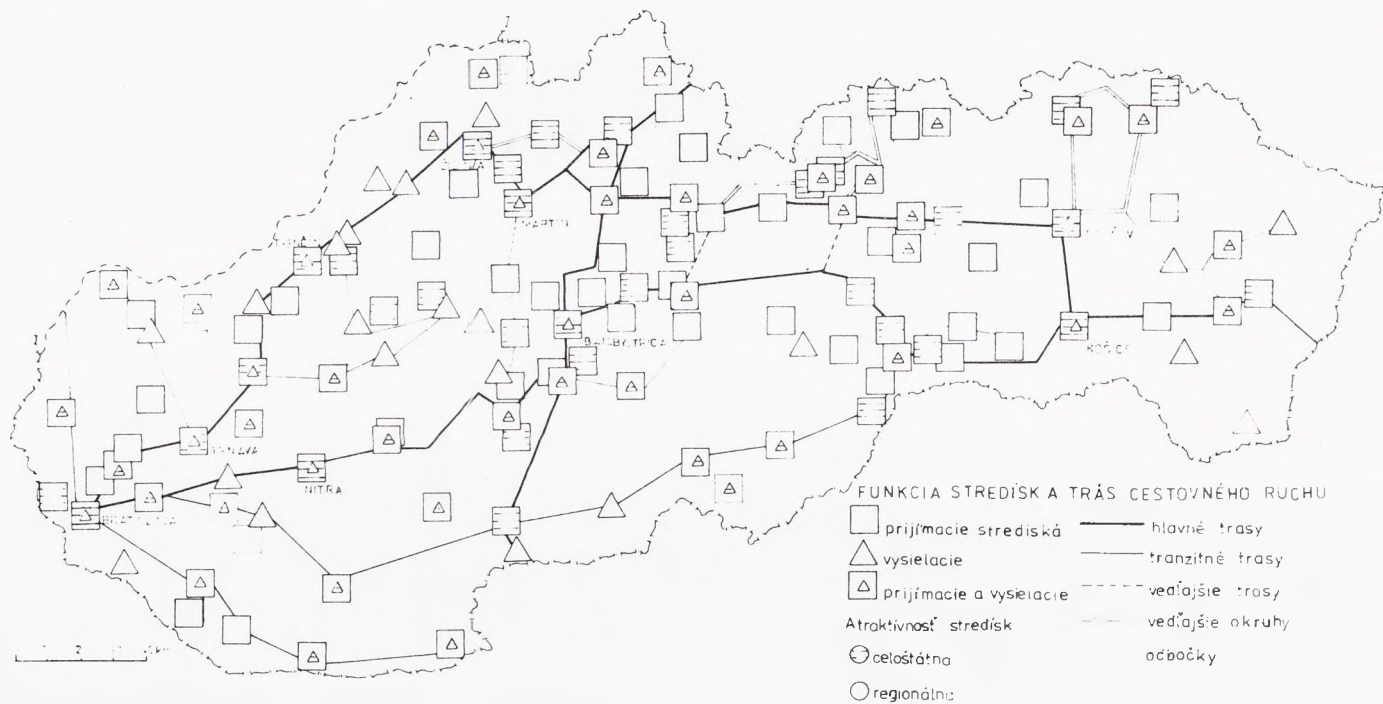
A₂ - Bratislava - Nitra - Banská Štiavnica - Zvolen - Banská Bystrica - Dobšiná - Betliar - Košice,

A₃ - Dolný Kubín - Ružomberok - Banská Bystrica - Zvolen - Šahy,

majú väčší význam, a teda i hierarchicky vyššie postavenie ako spojnice prijímacích stredísk II. a III. rádu (obr. 4). To umožňuje vyčleniť nielen najpriaznivejšie trasy pohybu účastníkov zájazdového cestovného ruchu na Slovensku, ale tiež ich klasifikovať podľa významu v rámci priestorového pohľadu na trasy I., II. a III. rádu, teda na trasy s celoštát-

Obr.3. Prijimacie a vysielacie strediská zájazdového cestovného ruchu SR.

Obr.4. Model zájazdového cestovného ruchu SR.

nym, regionálnym a lokálnym významom. Konfrontácia tvaru vytvorenej siete s textúrou siete skutočne existujúcich komunikačných spojnic dovoľuje posúdiť, ako sa obe vzájomne líšia, prípadne určiť, kde by bolo vhodné uskutočniť korekcie v jestvujúcej sieti dopravných spojnic. V tom možno vidieť ťažisko aplikačného významu uskutočnených analýz.

V priestorovej štruktúre zájazdového cestovného ruchu SR je funkcia jednotlivých stredísk rôzna. Pri určovaní trás zájazdového cestovného ruchu má dôležitú úlohu rozmiestnenie cieľových, etapových a tranzitných prijímacích stredísk, ktoré sú vymedzené na základe čiastkových analýz hodnotenia prírodných a kultúrno-spoločenských predpokladov zájazdového cestovného ruchu. Hlavné trasy zájazdového cestovného ruchu sú spojnicami cieľových, etapových a tranzitných prijímacích stredísk celoštátneho a regionálneho významu.

Vymedzenie hlavných trás I. rádu A_1 , A_2 , A_3 spolu s tranzitnými trasami

B_1 - Bratislava - Galanta - Nové Zámky - Lučenec - Rimavská Sobota - Rožňava,

B_2 - Břeclav - Bratislava - Dunajská Streda - Komárno - Štúrovo,

B_3 - Košice - Michalovce - Vyšné Nemecké,

však dostatočne nevystihuje skutočné migrácie účastníkov zájazdového cestovného ruchu. V priestorovom modeli majú okrem cieľových a tranzitných prijímacích stredísk zájazdového cestovného ruchu rovnako významné postavenie vysielacie strediská - miesta trvalého pobytu účastníkov cestovného ruchu.

Priestorový model zájazdového cestovného ruchu Slovenska musí preto popri trasách cieľových, etapových a tranzitných strediskách dokumentovať a hodnotiť aj vysielacie strediská zájazdového cestovného ruchu. Pri spracovaní všeobecného modelu zájazdového cestovného ruchu Slovenska (obr. 3) sa ako vysielacie strediská brali do úvahy všetky sídla s vyše 10 tis. obyvateľmi. V týchto sídlach sa koncentruje výrazná väčšina inštitúcií, podnikov, závodov, škôl a iných ustanovizní, ktorých príslušníci prejavujú záujem o účasť na organizovanom cestovnom ruchu. Okrem nich sa za vysielacie strediská považovali obce, ktoré sa podieľajú na ponuke a organizovaní zájazdov prostredníctvom cestovných kancelárií. Vzhľadom na rôznu kapacitu ponuky zájazdov a na rôznu intenzitu záujmu obyvateľov veľkých sídiel o účasť na zájazdovom cestovnom ruchu možno vysielacím strediskám prísúdiť rôzne dimenzie sféry vplyvov a rozlišovať vysielacie strediská s celoštátnym, regionálnym a lokálnym významom.

Takáto interpretácia modelu zájazdového cestovného ruchu umožňuje priradiť tej istej obci funkciu vysielacieho strediska a súčasne funkciu cieľového, etapového, resp. tranzitného prijímacieho strediska.

V zájazdovom cestovnom ruchu môžu teda jednotlivé obce plniť tieto funkcie:

- funkciu vysielacích stredísk, ak majú vyše 10 tis. obyvateľov, resp. ak sa v nich nachádza aspoň jedna z cestovných kancelárií,
- funkciu prijímacích stredísk, ak sú cieľovými, etapovými, resp. tranzitnými strediskami zájazdového cestovného ruchu,
- funkciu prijímacích a súčasne vysielacích stredísk, ak spĺňajú obe predchádzajúce kritériá.

Treba tiež zdôrazniť, že v priestorovom modeli zájazdového cestovného ruchu má rovnako veľký význam prístupová, ako aj spätočná trasa. Preto je nevyhnutné všimnúť si väzby

medzi vysielacími a prijímacími strediskami v oboch smeroch. Zároveň treba zdôrazniť, že komplexné hodnotenie interakcií zájazdový cestovný ruch - krajina je výsledkom hodnotenia nielen lokalizačných predpokladov zájazdového cestovného ruchu a krajiny, ale musí zahŕňať tiež hodnotenie interakcií selektívnych a realizačných predpokladov s krajinou.

K skupine realizačných predpokladov patria komunikačné predpoklady a materiálo-technická základňa cestovného ruchu. Ich význam spočíva v schopnosti vytvoriť spojenie a konkretizovať vzťahy medzi prírodnými a kultúrno-spoločenskými, ako aj selektívnymi predpokladmi cestovného ruchu.

Podľa základného zamerania a druhov cestovného ruchu sa štruktúra materiálo-technickej základne člení takto:

- ubytovacie zariadenia,
- stravovacie a spoločensko-zábavné zariadenia,
- športovo-rekreačné zariadenia,
- maloobchodné zariadenia,
- zariadenia služieb účastníkom cestovného ruchu,
- zariadenia verejných služieb a
- sprostredkovacie zariadenia.

Z ubytovacích zariadení využívajú účastníci zájazdového cestovného ruchu najmä zariadenia nižších cenových tried: hotely***, hotely**, hotely*, motely, ubytovacie hostince, chatové osady, autocampingy a pod. Podstatne vyššie nároky majú stravovacie zariadenia a možnosti občerstvenia v tranzitných alebo cieľových strediskách cestovného ruchu (reštaurácie, motoresty, pohostinstvá, bufety, koliby, salaše a pod.).

Dôležitou zložkou materiálo-technickej základne cestovného ruchu je sieť cestovných kancelárií, ktoré majú špecifickú úlohu pri sprostredkovaní domácich a zahraničných zájazdov. Prechodom nášho hospodárstva na trhovú ekonomiku od roku 1989 ich počet na Slovensku rapídne stúpol. K sieti tradičných štátnych podnikov cestovných kancelárií a ich závodov a pobočiek (Tatratour, Slovakotourist, Satur - býv. Čedok a pod.) pribudol celý rad kancelárií, ktorých majiteľmi sú podnikatelia a súkromné firmy. V Bratislave k nim patria napríklad súkromné cestovné kancelárie Tiptour, Rodo, Tours, Star travel & service, Redi tour, Legiotour, Expres a celý rad ďalších. Zájazdy, ktoré tieto cestovné kancelárie organizujú, majú rôzny motív a smerovanie, najčastejšie napr.:

- za účelom poznávania prírodných a kultúrohistorických atraktivít, či už doma alebo v zahraničí;
- s religióznym motívom, kedy sa príslušníci jednotlivých cirkví zúčastňujú buď s cieľom poznávať a obdivovať vzácne sakrálné pamiatky, alebo za účelom účasti na religióznych obradoch;
- s odbornou tematikou pri návšteve výstav a veľtrhov;
- s výchovným zameraním predovšetkým v prípade školských zájazdov;
- so športovým motívom za účelom účasti na významných športových podujatiach a pod.

3 PRIJÍMACIE A VYSIELACIE STREDISKÁ ZÁJAZDOVÉHO CESTOVNÉHO RUCHU SLOVENSKA

Z funkčného hľadiska možno obce Slovenska rozdeliť v rámci zájazdového cestovného ruchu do týchto skupín:

Aa - Prijímacie a vysielacie strediská zájazdového cestovného ruchu s celoštátnym významom. Do tejto skupiny stredísk patria naše najväčšie mestá (Bratislava, Košice, Žilina, Nitra, Prešov, Banská Bystrica, Trnava, Martin, Trenčín, Piešťany), ktoré sa vyznačujú veľkou koncentráciou obyvateľov a veľkým počtom atraktívnych kultúrno-historických pamiatok, kultúrnych ustanovizní a kultúrno-spoločenských podujatí.

Najvýznamnejším prijímacím a zároveň vysielacím strediskom zájazdového cestovného ruchu na Slovensku je hlavné mesto Bratislava. Svedčí o tom najväčší počet národných kultúrnych pamiatok na území mesta (areál Bratislavského hradu, Academia Istropolitana, budova bývalého ev. lýcea, Dóm sv. Martina, Slávin a areál hradnej zrúcaniny Devín), veľa vzácnych umelecko-historických pamiatok, atraktívnych sakrálnych objektov, ako aj viacero múzeí a galérií s celonárodnou a regionálnou pôsobnosťou. Prehľad o počte návštevníkov múzeí a galérií Bratislavy podáva tab. č.1.:

Tab.1. Návštevnosť múzeí a galérií v Bratislave (rok 1991)

Múzeá a galérie	Počet návštevníkov
Slovenské národné múzeum	394 575
- Bratislavský hrad	198 200
Mestské múzeum	194 754
- Stará radnica (Expozícia dejín mesta)	45 726
- Devín (Národná kultúrna pamiatka)	79 803
- Michalská veža (Exp.zbraní)	25 553
- Múzeum historických hodín	13 818
- Múzeum umeleckých remesiel	7 875
- Farmaceutické múzeum	7 730
- Vinohradnícke múzeum	5 545
- Múzeum J.Jesenského	4 323
- Múzeum J.N.Hummela	2 015
- Expozícia rímskej lokality Gerulata-Rusovce	1 344
- Vajnorský ľudový dom	1 022
Múzeum telesnej kultúry	52 000
Múzeum obchodu	47 389
Galéria mesta Bratislavy	70 458

K intenzívnemu navštevovaniu Bratislavy prispievajú okrem múzeí a galérií aj výstavy (Incheba, Flóra a i.) a významné kultúrne podujatia (BHS, Bratislavská lýra - Rock-pop festival a pod.), ktoré majú celoštátny význam.

Tab.2. Kapacity a výkony ubytovacích zariadení Bratislavy za rok 1991

Ubytovacie zariadenia	Počet ub.zar.	Počet lôžok	Počet návštev.	z toho cudzinci	Počet prenoc.	Využ. lôž.kapacity
Celkom	25	4 782	312 980	156 599	492 173	27,0
V tom hotely:						
***** a *****	5	973	84 598	59 220	155 220	46,0
*** až *	14	2 906	217 581	93 379	318 646	25,5
Hotely celkom	19	3 879	303 179	152 599	474 556	29,9
Chatové osady*	2	310	9 952	2 688	36 378	83,1
Campingy*	2	0	10 724	9 908	36 074	29,6
Súkromné lôžka*	0	220	7 349	563	79 106	0,0

*údaje za rok 1990.

Ako ukazuje tab. 2, ubytovacie zariadenia Bratislavy v roku 1991 využilo celkom 312 980 návštevníkov, čo je v porovnaní s rokom 1990 pokles o 80 tis. Na zahraničných návštevníkov týchto zariadení pripadá zhruba 50 %. V štruktúre ubytovacích zariadení dominujú hotely, ktoré v roku 1991 využilo 96,8 % návštevníkov. Sieť ubytovacích zariadení Bratislavy v roku 1992 rozšírilo niekoľko nových hotelov (napr. hotel Danube, ktorý bol zaradený do európskeho štandardu). Z aspektu zájazdového cestovného ruchu (predovšetkým domáceho) sa žiada vybudovať ubytovacie zariadenia nižších cenových tried, ktoré by prispeli k uspokojeniu požiadaviek menej solventných návštevníkov.

Funkciu vysielacieho strediska Bratislavy umocňuje najväčšia koncentrácia obyvateľov Slovenska a veľký počet podnikov cestovných kancelárií spolu s bohatou sieťou súkromných cestovných kancelárií.

Okrem Bratislavy sú významným prijímacím a zároveň vysielacím strediskom zájazdového cestovného ruchu Košice. Historické jadro mesta tvorí mestskú pamiatkovú rezerváciu, ktorej architektonické pamiatky dokumentujú všetky vývojové slohy. Národnou kultúrnou pamiatkou je gotický dom sv. Alžbety z roku 1508, ktorý je významným dielom gotického staviteľstva a najväčším chrámom v SR. Košice majú niekoľko múzeí - Technické múzeum, Východoslovenské múzeum v Csákyho paláci, ktoré patrí k najnavštevovanejším múzeám na Slovensku. Významnými podujatiami realizovanými na území mesta sú Košická hudobná jar, Medzinárodné bienále maľby, Medzinárodný maratón mieru a pod.

Rozvoj cestovného ruchu Košíc podmieňujú 21 ubytovacích zariadení s počtom lôžok 2 110, ktoré v roku 1991 využilo 86 444 návštevníkov s počtom prenocovaní 158 602. Využitie lôžkovej kapacity bolo v tom istom roku na 26,5 %. Prehľad ďalších významných prijímacích a vysielacích stredísk SR podáva tabuľka 3.

Na základe uskutočnených analýz (E.Mišúnová 1985) možno konštatovať, že funkcia uvedených prijímacích stredísk vyplýva z výhodnej polohy, bohatej histórie a zo skutočnosti, že historické jadrá týchto miest (okrem Martina) boli vyhlásené za mestské pamiatkové rezervácie. Navyše sú centrami kultúrneho a športového diania. Na druhej strane treba zdôrazniť, že veľká koncentrácia obyvateľov (vyše 50 tis.), zhoršené životné prostredie a bohaté ponuky zájazdov prostredníctvom veľkého počtu cestovných kancelárií im

priradujú zároveň funkciu vysielacích stredísk zájazdového cestovného ruchu celoštátneho významu.

Tab. 3. Prijímacie a vysielacie strediská zájazdového cestovného ruchu SR celoštátneho významu (rok 1990)

Mesto	PočetNKP	Hrady,zámky	Sakr. obj.	Múzeá	Galérie	Hotely	Motely	Počet obyv. 91
Bratislava	5	2	6	16	6	15	3	441,4
Košice	2	-	3	7	1	8	1	234,8
Žilina	-	1	1	1	1	8	1	81,6
Nitra	1	1	2	2	1	5	-	89,8
Prešov	2	-	3	1	1	4	3	87,7
Banská Bystrica	2	1	3	2	1	6	-	85,0
Trnava	1	-	5	1	1	3	1	71,6
Martin	2	-	2	3	1	2	1	58,3
Trenčín	1	1	2	2	1	2	2	56,7

Priestorové usporiadanie prijímacích a vysielacích stredísk zájazdového cestovného ruchu je väčšinou pozdĺž oboch hlavných trás A_1 a A_2 (obr. 3), pričom úsek trasy A_1 od Trenčína po Prešov a trasy A_2 od Hronského Beňadika po Rožňavu prechádza kotlinami Slovenska, ktorých okolie vytvára vysoko atraktívnu kulisu z aspektu zájazdového cestovného ruchu.

A_b - Prijímacie a vysielacie strediská zájazdového cestovného ruchu regionálneho významu.

Tab. 4. Prijímacie a vysielacie strediská zájazdového cestovného ruchu SR regionálneho významu (rok 1990)

Mesto	PočetNKP	Hrady,zámky	Sakr. obj.	Múzeá	MPR	Hotely	Turist.	Počet obyv. 91
Bytča	1	-	1	1	-	1	-	12,1
Ružomberok	-	-	1	1	-	2	1	29,4
Liptovský Mikuláš	1	-	1	1	-	4	3	31,7
Poprad	-	-	1	1	1	3	1	52,8
Kežmarok	1	1	1	2	1	4	-	20,2
Spišská N.Ves	-	-	1	1	-	2	1	39,2
Levoča	2	-	2	2	1	2	-	12,6
Bardejov	1	-	1	2	1	3	1	30,8
Svidník	-	-	1	2	-	2	1	11,5

Ako vidieť z predošlého prehľadu, do tejto skupiny stredísk zájazdového cestovného ruchu zaraďujeme mestá s počtom obyvateľov 10-50 tis., ktoré plnia funkciu cieľových, etapových, resp. tranzitných stredísk celoštátneho a regionálneho významu. Pre účastníkov zájazdového cestovného ruchu sú prijímacie a vysielacie strediská regionálneho významu atraktívne tým, že vo viacerých z nich boli historické jadrá vyhlásené za mestské pamiatkové rezervácie (Poprad - Spišská Sobota, Kežmarok, Levice, Bardejov). Vo všetkých týchto strediskách sú inštalované zbierky múzeí regionálneho významu a sakrálné objekty dosahujú vysokú umeleckú hodnotu. Počet účastníkov zájazdov, ktoré sú väčšino-

u zabezpečované prostredníctvom cestovných kancelárií, prevyšuje ročne v priemere 10 tis. osôb.

Najvýznamnejšie prijímacie a vysielacie strediská zájazdového cestovného ruchu regionálneho významu sa nachádzajú pozdĺž hlavnej trasy I. rádu A₁ a jej vedľajších okruhov (Bytča, Ružomberok, Liptovský Mikuláš, Poprad, Kežmarok, Spišská Nová Ves, Levoča, Bardejov a Svidník).

B - Prijímacie strediská zájazdového cestovného ruchu SR.

B_a - Prijímacie strediská zájazdového cestovného ruchu celoštátneho významu sú mimoriadne atraktívne cieľové strediská najvyššej kategórie, ktorých atraktivity lákajú veľký počet domácich a zahraničných návštevníkov. V priemere ich ročná návštevnosť prevyšuje 50-100 tis. účastníkov cestovného ruchu. Nakoľko sem väčšinou patria ojedinele sa vyskytujúce vzácne umelecko-historické pamiatky (hrady, zámky, kaštiele a pod.), prípadne vysokoatraktívne prírodné objekty (napr. jaskyne), ktoré sú väčšinou lokalizované mimo sídiel je ich funkcia vysielacích stredísk viac-menej vylúčená.

Typickým príkladom prijímacieho strediska na Slovensku je náš jedinečný urbanistický a krajinný útvar - Spišský hrad. Vypína sa nad obcou Spišské Podhradie a je najrozsiahlším hradným arcálom SR so stopami stavebnej činnosti od doby románskej po barok. Hrad vznikol v roku 1113 a ihneď po svojom vzniku bol sídlom župy. V 14. stor. patril Matúšovi Čákovi, v 15. stor. ho získal palatín Thurzo a neskôr rodina Csákyovcov. V roku 1973 na hrade začali rekonštrukčné práce, v súčasnosti je už sprístupnený verejnosti a priemerná ročná návštevnosť prevyšuje 300 tis. návštevníkov.

Z ďalších prijímacích stredísk zájazdového cestovného ruchu SR možno uviesť:

- Oravský Podzámok s priemernou ročnou návštevnosťou 200 tis. osôb,
- Bojnický zámok s atraktívnou zoologickou záhradou (ročne viac ako 250 tis. návštevníkov),
- hrad Krásna Hôrka s priemernou ročnou návštevnosťou vyše 150 tis. osôb,
- kaštieľ v Betliari (120 tis. návštevníkov) a
- kaštieľ v Antole s návštevnosťou viac ako 150 tis. osôb.

Z prírodných atraktivít patria do skupiny prijímacích stredísk vysokoatraktívne jaskyne ako napríklad:

- jaskyňa Slobody s priemernou ročnou návštevnosťou vyše 150 tis.,
- Dobšinská ľadová jaskyňa so 100 tis. návštevníkmi,
- Belianska jaskyňa s rovnakou priemernou návštevnosťou 100 tis. osôb,
- Demänovská jaskyňa so 70 tis. návštevníkmi a
- jaskyňa Domica s vyše 50 tis. návštevníkmi.

Zvláštnu skupinu prijímacích stredísk zájazdového cestovného ruchu tvoria kúpeľné areály, ktoré slúžia nielen liečebným pobytom, ale často sú cieľovými strediskami zájazdov. Medzi kúpeľné strediská celoštátneho významu patria Trenčianske Teplice, Bardejovské kúpele, Dudince spolu s klimatickými kúpeľmi na Štrbskom Plese a v Tatranskej Lomnici.

B_b - Prijímacie strediská zájazdového cestovného ruchu regionálneho významu sú atraktívne cieľové, etapové a tranzitné strediská, ktorých šírka vplyvu jednotlivých atraktivít má regionálne rozmery. V porovnaní so skupinou prijímacích stredísk celoštátneho vý-

znamu sú menej navštevované účastníkmi zájazdového cestovného ruchu a majú nízky podiel z radov zahraničných návštevníkov.

Z umelecko-historických pamiatok sem patria zrúcaniny hradov Čachtice, Beckov, Strečno, z prírodných atrakcií jaskyne Bystrianska, Harmanecká, Gombasecká, Jasovská, Važecká a Ochtinská aragonitová jaskyňa. Zaujímavú skupinu týchto stredísk tvoria termálne kúpaliská v Diakovciach, Čalove, Štúrove, Gabčíkove, Kráľovej pri Senci a kúpeľné areály v Sklených Tepliciach, Smrdákoch, Vyšných Ružbachoch, Korytnici a Lúčkach. Do tejto skupiny prijímacích stredísk radíme tiež obce s atraktívnou a svojráznou ľudovou architektúrou (Ždiar, Čičmany, Vlkolíne, Tvrdošín, Zuberec a pod.). Skupinu vo všeobecnosti charakterizujú obce s menej ako 5 tis. obyvateľmi, v ktorých sa nachádzajú historické pamiatky, múzeá alebo galérie regionálneho významu, prípadne sú miestami poriadania pravidelných každoročných kultúrnych slávností a podujatí (Východná, Gombasek a pod.). Návštevnosť prijímacích stredísk regionálneho významu je často súčasťou dlhodobých pobytových foriem cestovného ruchu.

C - Vysielacie strediská zájazdového cestovného ruchu SR.

Do skupiny vysielacích stredísk zájazdového cestovného ruchu zaraďujeme všetky obce Slovenska s vyše 10 tis. obyvateľmi, ktoré sú málo atraktívne z aspektu zájazdového cestovného ruchu. Je to z toho dôvodu, že nedisponujú žiadnymi umelecko-historickými a kultúrnymi pamiatkami celoštátneho alebo regionálneho významu. Na druhej strane obyvatelia týchto obcí majú možnosť zúčastňovať sa zájazdov prostredníctvom cestovných kancelárií.

Na Slovensku má skupina vysielacích stredísk zájazdového cestovného ruchu prevažne regionálny význam. Sú to väčšinou mestá a obce nížin a kotlín, ktoré nedisponujú zaujímavými a pritažlivými historickými pamiatkami ani kultúrnymi podujatiami. Ako príklad vysielacieho strediska uvedieme Senicu - administratívne, hospodárske a kultúrne centrum v Záhorskej nížine na nive Myjava. Obec so starým slovanským osídlením je listinne doložená z roku 1217. V roku 1396 dostala mestské výsady a jarmočné právo. Z historických pamiatok sa zachoval barokový kaštieľ z roku 1760 a klasicistický kaštieľ z roku 1782. Účasť na cestovnom ruchu pre obyvateľov Senice zabezpečujú pobočky cestovnej kancelárie Satur (bývalý Čedok) a Slovakoturist spolu s bohatou sieťou súkromných cestovných kancelárií. Značný podiel obyvateľov tohto vysielacieho strediska na zájazdovom cestovnom ruchu dokazujú aj údaje o počte účastníkov zájazdov prostredníctvom bývalej cestovnej kancelárie Čedok, keď v roku 1988 sa zájazdov zúčastnilo 17 566 osôb, zatiaľ čo počet účastníkov pobytov bol iba 1782 osôb.

Kritériá vysielacích stredísk zájazdového cestovného ruchu spĺňajú aj Nové Mesto nad Váhom, Bánovce nad Bebravou, Handlová, Sereď, Šahy, Šafa, Veľký Krtíš, Žiar nad Hronom, Kysucké Nové Mesto, Revúca, Vranov, Snina a i. V priestorovej štruktúre sú to strediská ležiace najmä pozdĺž južnej menej významnej trasy zájazdového cestovného ruchu B,

ZÁVER

Z predošlých analýz vyplýva, že SR je bohatou krajinou na prírodné krásy, umelecko-historické pamiatky, ľudové tradície a významné podujatia. Avšak to, čo nám poskytuje príroda a čo zanechala história, nestačí na to, aby u nás cestovný ruch prosperoval. Je to iba jeden pól priestorového modelu cestovného ruchu, v ktorom sa k realizácii danej ekonomickej aktivity vyžaduje dostatočná vybavenosť materiálno-technickej základne. Slovensko svojou vybavenosťou voľného cestovného ruchu ďaleko zaostáva za európskym štandardom.

V tejto perspektívnej oblasti rozvoja nášho hospodárstva je nesporne potrebné:

- skvalitniť vybavenosť cestovného ruchu lôžkovými kapacitami,
- rozšíriť a skvalitniť úroveň reštauračného stravovania,
- zlepšiť poskytované služby a zvýšiť úroveň dopravy,
- skvalitniť výchovu kádrov a zabezpečiť dostatočnú propagáciu prírodných a kultúrno-spoločenských atraktivít a pod.

Podľa G. Sládeka (1991) centrá a oblasti, do ktorých dokážeme pritiahnúť najviac návštevníkov sú:

- mestá, najmä Bratislava, Nitra, Trenčín, Trnava, Žilina, Banská Bystrica, Košice, Martin, Liptovský Mikuláš, Poprad, Zvolen, Prešov, Banská Štiavnica, Kremnica, Kežmarok, Levoča a Bardejov. Z nich prítiažlivé sú najmä tie, ktoré sú východiskom do horských oblastí,
- horské oblasti, ako Vysoké, Nízke a Západné Tatry, vrátane Popradskej kotliny a Liptovskej kotliny, ako aj Malá a Veľká Fatra, Slovenské Beskydy, Kremnické vrchy a Slovenský raj,
- kúpele, ktoré tvoria jedinečné atraktivity Slovenska, a to Piešťany, Trenčianske Teplice, ďalej Bojnice, Rajecké Teplice, Dudince, Turčianske Teplice, Sliač, Štrbské Pleso, Bardejovské kúpele, Korytnica a Vyšné Ružbachy.

Tieto tri skupiny atraktivít môžu v najbližších rokoch znamenať značný prínos devízových príjmov a prispieť k rozvoju ekonomiky SR. Preto je potrebné zamerať sa na skvalitnenie vybavenosti a služieb cestovného ruchu práve v týchto strediskách, ktoré sú aj významnými strediskami zájazdového cestovného ruchu. Len tak sa budeme môcť zaradiť medzi popredné krajiny cestovného ruchu v Európe.

LITERATÚRA

- KONCEPCIA ROZVOJA VNÚTORNEHO OBCHODU A CESTOVNÉHO RUCHU NA ROKY 1990-1995 (1990). Interný materiál, Odbor zahraničného a vnútorného obchodu SR, Bratislava.
- MARIOT, P. (1983). *Geografia cestovného ruchu*. Bratislava (Veda).
- MIŠŪNOVÁ, E. (1988a). Hodnotenie prírodných predpokladov dynamického cestovného ruchu v SSR. *Geografický časopis*, 40, 364-378.
- MIŠŪNOVÁ, E. (1988b). Kultúrno-historické predpoklady dynamického cestovného ruchu. *Pamiatky a príroda Bratislavy*, 10, 316-332.
- MIŠŪNOVÁ, E. (1985). *Geografické aspekty dynamického cestovného ruchu na Slovensku*. Kandidátska dizertácia, Geografický ústav SAV, Bratislava.
- MIŠŪNOVÁ, E. (1990). Typizácia trás dynamického cestovného ruchu. *Geografický časopis*, 3, 331-344.

- SLÁDEK, G. (1991). Problémy rozvoja cestovného ruchu na Slovensku. *Ekonomická revue cestovného ruchu*, 1, 3-9.
- ŠTEFÁNEK, M. (1993). Cestovný ruch zápasí s vážnymi finančnými problémami. *Hospodárske noviny*, 14. mája, p. 11.

Ľudia
Ema Mišúňová

SPATIAL MODEL OF TRIP TOURISM

The contemporary change of the socio-economic conditions made of tourism a perspective field of development of our economy. However, the Slovak Republic distinctly lags behind the European standard of the development of tourism. One of the forms of tourism that might participate in near future in the tourism of the Slovak Republic is trip tourism. Its development is conditioned by the rich historical development of our territory with an abundant fund of cultural-historical monuments and attractive natural environment.

Trip tourism is one of the forms of short-term travel. Its definition emphasizes high mobility of the participants, the learning motif of participation and short-term stay of its participants in one place. One of the poles of the trip tourism are places of its occurrence - accepting centres, origin of which was conditioned by the presence of natural and socio-cultural assets. Another pole is constituted by the places of permanent stay of the participants of the trips - sending centres. Connecting lines of the accepting and sending centres are the principal, transit and subsidiary routes of the 1st, 2nd and 3rd order.

Contribution contains classification of the accepting and sending centres of trip tourism with brief characteristics and simultaneously presents the spatial aspects of the trip tourism in Slovakia.

Fig. 1. Model of spatial structure of trip tourism.

V_s - sending centres, E_s - stage centres,
 T_s - transit centres, C_s - targest centres.
 1, 2 - accession route.
 3, 4, 5 - return route.

Fig. 2. Model of spatial structure of stationary travel.

V_s - sending centres, T_s - transit centres,
 R_m - place of recreation,
 1, 2 - accession route 3 - return route.

Fig. 3. Accepting and sending centres of trip tourism of the SR.

Fig. 4. Model of trip tourism of the SR.

Translated by H. Contrerasová